

Εισαγωγή

«Άραγε πρόκειται για μειονότητα σε φάση παρακμής και οφείλουμε να τη μελετήσουμε, πριν την εξαφάνιση και των τελευταίων εκπροσώπων της; Δεν πιστεύουμε ότι θα υπάρξει πλήρης εξαφάνιση της ρωμαϊκής κοινότητας της Τουρκίας. Η τάση θα μπορούσε να ανατραπεί αργά ή γρήγορα και η κοινότητα θα μπορούσε και πάλι να αυξηθεί, χωρίς ωστόσο να χάσει την ταυτότητά της. Εξ άλλου η παρουσία του Πατριαρχείου εξασφαλίζει μία κάποια συνέχεια.

Μετά, πιστεύουμε ότι ο ρόλος αυτής της μειονότητας είναι σημαντικός, σε σχέση με την ισχύ της παρουσία, είτε σε ό,τι αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, είτε ως προς την εσωτερική συνοχή της Τουρκικής Δημοκρατίας. Όσο και αν είναι μικρή η κοινότητα, θα παραμείνει συμβολικά και ιστορικά σημαντική».

SAMİM AKGÖNÜL:
«Les Grecs d'Istanbul», περιοδικό *Mesogaios*,
τ. 6, Παρίσι, 1999.

Η επανεξέταση της ιστορίας των μειονοτήτων και της θέσης τους στις εκατέρωθεν του Αιγαίου κοινωνίες μας εκκρεμεί εδώ και δεκαετίες. Το γνωρίζουμε, οι συλλογικές ταυτότητες διαμόρφωσαν στα κυρίαρχα έθνη στερεότυπα για την πρόληψη των «άλλων» εθνικών κοινοτήτων. Αντίστοιχες προοιωνιστικές παραστάσεις για το «είναι» τους προβάλλουν πλέον, ως «διαφορετικότητες», τα ίδια τα μέλη των κοινοτήτων είτε ζουν πια στα πάτρια εδάφη, είτε στο εξωτερικό πέτρα από τον τόπο καταγωγής τους. Το γλωσσικό ιδίωμα, η συγχρότηση των ενοριών και κοινοτήτων, η οργάνωση της εκκλησίας, η τοπική ιστορία, η εκπαίδευση, η περιθάλψη, το δομημένο περιβάλλον, η λογοτεχνία, το θέατρο, ακόμη και θέματα όπως η κουζίνα, παρουσιάζονται τα τελευταία χρόνια με μεγάλη συχνότητα στη βιβλιογραφία, διευρύνοντας τον ορίζοντα των γνώσεών μας.

Τα «Σύγχρονα Θέματα» έχουν παρουσιάσει και στο παρελθόν διάφορες πλευρές μειονοτικών ζητημάτων, κυρίως στην Ελλάδα (βλ. τχ. 52-53 / 1994 και τχ. 63 / 1997). Το αφιέρωμα αυτό, για την *ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης (19ος-20ός αιώνας)*, δεν αποτελεί εξαντλητική ανάλυση του

παρελθόντος και του παρόντος της ελληνικής παρουσίας στην Πόλη, ούτε καλύπτει ειδικότερες πτυχές των ζητημάτων της μειονότητας, όπως αυτές του Οικουμενικού Πατριαρχείου, της Θεολογικής Σχολής και εν γένει της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης. Η ενότητα προσπαθεί να ανιχνεύσει ορισμένες και μόνο πτυχές του παρελθόντος, με κείμενα ιστορικών, εκπαιδευτικών και αρχιτεκτόνων, την εποχή που η ρωμαϊκή κοινότητα –*rum milleti*– δεν αποτελούσε μια ισχνή σε μέγεθος μειονότητα, αλλά ήταν η δεύτερη εθνότητα μετά τη μουσουλμανική, με πληθυσμό πάνω από 250 χιλιάδες κατοίκους, στις αρχές του 20ού αιώνα (όταν η Αθήνα μόλις ξεπερνούσε τις 150 χιλιάδες).

Στην ενότητα αυτή ζωντανός κρίκος του παρόντος με το παρελθόν είναι ο Δημήτρης Φραγκόπουλος, πρώην Λυκειάρχης του Ζωγραφείου Λυκείου. Την εκτενέστατη συζήτηση-συνέντευξη μαζί του οργάνωσε η Μερόπη Αναστασιάδου-Dumont, ερευνήτρια του CNRS, η οποία με το εισαγωγικό της σημείωμα καθώς επίσης με τις επεξηγήσεις και παρατηρήσεις της, διευκολύνει στην κατανόηση της σημερινής κατάστασης της κοινότητας. Ο Δ. Φραγκόπουλος, κωνσταντινιούπολιτης γέννημα-θρέμμα, ανταπέδωσε πνοή και ζωντάνια στην Πόλη, που τον τίμησε μ' ένα από τα ανώτερα αξιώματα των ρωμίων, με τη στάση, το έργο και εν γένει το βίο του, τα τελευταία πενήντα χρόνια.

Ο Χάρης Εξερχζόγλου, καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, προσπαθεί να δει πίσω από τα αυτονόητα του μεγάλου εθνικού αφηγήματος τους όρους και τα όρια που έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση και συγκρότηση της ορθόδοξης κοινότητας την εποχή του εθνικισμού, ανιχνεύοντας τους διαθέσιμους λόγους (*discourses*) στη στρατηγική ομογενοποίησης, όπως των σχολείων, των συλλόγων και των γυναικείων οργανώσεων.

Ο Edhem Eldem, καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου, μας γυρίζει πίσω στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, όπου μέσα από τη διεξοδικότατη μελέτη του πελατολογίου της Οθωμανικής Τραπεζής (*Banque Ottomane*), αναδύεται ο ρόλος του ελληνικού στοιχείου στην οικονομική ζωή της τότε Πρωτεύουσας.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην εικόνα του μειονοτικού σχολείου την εποχή των Μεταρρυθμίσεων, αναφέρεται η Σεβαστή Χρηστίδου-Λιοναράκη, εκπαιδευτικός, παρουσιάζοντας το ασύμπτωτο των αρχών της εκπαίδευσης που παρείχαν τα ελληνικά σχολεία συγκρινόμενα με τα οθωμανικά και τονίζοντας ότι η ανάπτυξη ενός κρατικού μαζικού εκπαιδευτικού συστήματος σήμαινε την ανατροπή του καθεστώτος αυτονομίας των ελληνορθόδοξων σχολείων.

Το δομημένο περιβάλλον του αστικού χώρου της Κωνσταντινούπολης και τους συντελεστές παραγωγής του διερευνούν η Άννη Βρυχεία, καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής στο ΕΜΠ και ο Σάββας Τσιλένης, αρχιτέκτων. Η πρώτη αναφέρεται στους χώρους, στα κτίσματα και στα αντικείμενα των ρωμίων, από

(*mega city*), που είναι γνωστή ως Ιστανμπούλ.

Τέλος, εκτός ενότητας αλλά πάντα αναφορικά με τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη, συμπεριλάβαμε στο αφιέρωμα αυτό το κείμενο του Γιώργου Καλογερά, καθηγητή αμερικανικής λογοτεχνίας και πολιτισμού στο Α.Π.Θ., για το έργο μιας πολιτίσας, της Δήμητρας Βακά Μπράουν, που έγινε αμερικανός και περιγράφει στα βιβλία της τη ζωή των οθωμανίδων στο χαρέμι, σε δύο περιόδους, την εποχή του Αμπντούλ-Χαμίτ του Β' (1901) και την εποχή της κατοχής της Πόλης από τα συμμαχικά στρατεύματα (1921).

Μια συζήτηση που αφορά τις μειονότητες, στην Ελλάδα και την Τουρκία, αλλά και στον ευρύτερο μεσογειακό χώρο, και που διερευνά τα ζητήματα, ταυτότητας-ετερότητας είναι συ-

το 1865 έως το 1965, επισημαίνοντας την αναγκαιότητα της καταγραφής αυτών των τεκμηρίων μέσω ερευνητικών προγραμμάτων. Εκθέτει ακόμη τις διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις και υπογραμμίζει τη σημασία που έχουν αυτά ως σύνολο για τη διάσωση της πολυπολιτισμικής ταυτότητας της Κωνσταντινούπολης.

Στο κείμενο του δεύτερου ανιχνεύονται και ταυτίζονται τα ονόματα αρχιτεκτόνων και καλφάδων που δραστηριοποιήθηκαν στην Πόλη, από το 1868 έως το 1945, χρονική περίοδο για την οποία υπάρχουν δημοσιευμένες πηγές, ούτως ώστε να ξαναθυμηθούμε τους «ξεχασμένους» πρωτεργάτες, με την πραγματική σημασία του όρου, αυτού που σήμερα αποκαλείται το ευρύτερο ιστορικό κέντρο της «μεγά-πολης»

στατικό στοιχείο μιας πιο σύνθετης και γόνιμης αναζήτησης του παρελθόντος. Η συμβολή κάθε κοινότητας στον τόπο όπου υπήρξε και συνεχίζει να υπάρχει ακόμη είναι ανάγκη να καταγραφεί, ξεφεύγοντας από τις εθνοκρατικές ιστορίες. Η συγγραφή των επιμέρους ιστοριών των κοινοτήτων (γλωσσικών, θρησκευτικών, εθνικών), θα αποτελέσει μια πολύ πιο γόνιμη προοπτική από την εθνοκεντρική γραμμική αφήγηση. Με την καλλιέργεια αυτών των επιμέρους ιστοριών, σκοπός μας είναι η ανασύνθεση του *πάζλ* και όχι η κονιορτοποίηση του ιστορικού χθες, για να κατανοήσουμε καλύτερα το σήμερα.

Για τη Συντακτική Επιτροπή
ΣΑΒΒΑΣ Ε. ΤΣΙΑΛΕΝΗΣ